

سازمان حفاظت محیط زیست

اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان رضوی

کَناباد

سیمای طبیعی شهرستان

اداره حفاظت محیط زیست گناباد

اداره حفاظت محیط زیست گناباد

کتابخانه شخصی
مسلم ذوقی بیاندی
moslem.zoghi@gmail.com
moslemzoghi@bigdata.com

« تصویر هوایی شهر گناباد »

سیمای طبیعی شهرستان گناباد

تهیه و تدوین : جواد دامن پاک

طراحی ، صفحه آرایی و اجرا : کامران جغتایی

تصاویر : علیرضا کیانی ، محمد رضا عطاریاشی ، حسین رنجبران ، شهاب چراغی ،

علیرضا اکرمی ، جواد دامن پاک ، عبدالرضا شریعتی فر

شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ : چاپ اول زمستان ۱۳۸۵

مقدمه : ۵

فصل اول: ویژگیهای طبیعی شهرستان گناباد

- ۱-۱- موقعیت و وسعت ۶
- ۱-۲- پیشینه تاریخی ۶
- ۱-۳- توپوگرافی و ژئومورفولوژی ۷
- ۱-۴- ویژگیهای اقلیمی ۷
- ۱-۵- ویژگیهای زمین شناسی ۸
- ۱-۶- ویژگیهای هیدرولوژیکی ۸
- ۱-۷- کاربری اراضی و پوشش گیاهی ۹
- ۱-۸- حیات وحش ۱۱

فصل دوم: مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست

- ۲-۱-۱- پارک ملی ۱۳
- ۲-۱-۲- آثار طبیعی - ملی ۱۳
- ۲-۱-۳- پناهمگاه حیات وحش ۱۳
- ۲-۱-۴- مناطق حفاظت شده ۱۴

فصل سوم: مناطق تحت مدیریت سازمان محیط زیست در شهرستان گناباد

- ۳-۱- منطقه حفاظت شده هلالی ۱۶
- ۳-۱-۱- وجه تسمیه ۱۶
- ۳-۱-۲- موقعیت و وسعت ۱۶
- ۳-۱-۳- تاریخچه حفاظت ۱۶
- ۳-۱-۴- توپوگرافی ۱۷

۱۷	۳-۱-۵- راههای ارتباطی
۱۷	۳-۱-۶- منابع آب
۱۸	۳-۱-۷- پوشش گیاهی
۱۸	۳-۱-۸- حیات وحش
۱۸	۳-۱-۸-۱- پستانداران
۱۸	۳-۱-۸-۲- پرندگان
۱۹	۳-۱-۸-۳- خزندگان
۱۹	۳-۱-۹- تعارضات منطقه
۲۱	۳-۲- منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع هنگام
۲۱	۳-۲-۱- وجه تسمیه
۲۱	۳-۲-۲- موقعیت و وسعت
۲۱	۳-۲-۳- تاریخچه حفاظت
۲۳	۳-۲-۴- توپوگرافی
۲۳	۳-۲-۵- راههای ارتباطی
۲۵	۳-۲-۶- منابع آب
۲۵	۳-۲-۷- پوشش گیاهی
۲۵	۳-۲-۸- حیات وحش
۲۵	۳-۲-۸-۱- پستانداران
۲۷	۳-۲-۸-۲- پرندگان
۲۷	۳-۲-۸-۳- خزندگان
۲۷	۳-۲-۹- تعارضات منطقه
۲۹	۳-۳- منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع دشت افتخار
۲۹	۳-۳-۱- وجه تسمیه
۲۹	۳-۳-۲- موقعیت و وسعت

۳۱ توپوگرافی ۳-۳-۳
۳۱ راههای ارتباطی ۳-۳-۴
۳۲ منابع آب ۳-۳-۵
۳۲ پوشش گیاهی ۳-۳-۶
۳۲ حیات وحش ۳-۳-۷
۳۳ پستانداران ۳-۳-۷-۱
۳۳ پرندگان ۳-۳-۷-۲
۳۳ خزندگان ۳-۳-۷-۳
۳۳ تعارضات منطقه ۳-۳-۸
۳۵ سخن آخر ۴

فهرست جداول

۱۱ جدول شماره (۱).....
	ویژگیهای کمی حیات وحش شهرستان گناباد در مقایسه با کشور و استان
۱۵ جدول شماره (۲).....
	مشخصات مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در استان خراسان رضوی و شهرستان گناباد(پیشنهادی و مصوب تا پایان سال ۱۳۸۵)

فهرست نقشه ها

۱۰ نقشه شماره (۱) موقعیت شهرستان گناباد در استان خراسان رضوی.....
۲۰ نقشه شماره (۲) مناطق تحت مدیریت سازمان در خراسان
۲۰ نقشه شماره (۳) مناطق تحت مدیریت سازمان در شهرستان گناباد.....
۲۸ نقشه شماره (۴) منطقه حفاظت شده هنگام(پیشنهادی).....
۳۲ نقشه شماره (۵) راه های ارتباطی منطقه دشت افتخار.....

مقدمه :

بشر از آغاز پیدایش هر چند به صورت ابتدائی، تلاش نموده است تا پدیی اطراف خود را شناسائی و از آنها برای رفع نیازهای خود استفاده نماید. اماخت محیط پیرامون و کسب اطلاع از چگونگی ساختار آن از ویژگیهای خاص انسان هوشمند است که برای پیشبرد اهداف خود، دانسته ها را به عنوان ابزاری در اختیار می گیرد.

اجزاء مختلف طبیعت یا به عبارتی ویژگیهای طبیعی که در اصل زیربنای ادامه حیات انسانها به شمار می روند نه تنها از این قاعده مستثنی نیستند بلکه به دلیل ویژگیهای منحصر به فرد خود، شناخت آنها از اولویت و حساسیت خاصی برخوردار است.

بهره برداری بهینه و پایدار از طبیعت و منابع طبیعی، نیازمند شناسائی دقیق استعدادها و توانمندیهای بالقوه این قبیل منابع است و از آنجائی که بوم سازگان منابع طبیعی به لحاظ تنوع ساختاری و تاثیر متقابل عوامل زنده و غیر زنده دارای عملکرد متفاوت می باشند، بنابراین شناخت استعدادها و بررسی روابط ارگانیک موجود بین عناصر بوجود آورنده هر بوم سازه ضروری می نماید تا بدین وسیله نحوه رفتار انسان به عنوان مهمترین جزء زنده و بر هم زنده تعادل طبیعی تعیین و مشخص گردد. اهمیت شناخت وضع موجود و ترسیم دورنمای آینده اکوسیستمهای طبیعی زمانی روشنتر می گردد که بر حساسیت و شکننده بودن اکوسیستم های موجود در مناطق خشک و نیمه خشک واقف گردیم. با علم به این که شهرستان گناباد اساسا در منطقه ای خشک واقع گردیده، ضرورت تسریع در شناسائی ویژگیهای بوم شناختی بیش از پیش آشکار می گردد. تا زمینه بهره گیری مناسبتر و پایدارتر از منابع طبیعی فراهم گردد.

بر این اساس نوشته حاضر به اختصار به بیان ویژگیهای طبیعی شهرستان گناباد می پردازد. امید است که این نوشتار در شناساندن گوشه هائی از ویژگیهای طبیعی شهرستان مفید فایده باشد.

فصل اول : ویژگیهای طبیعی شهرستان گناباد

۱-۱- موقعیت و وسعت :

شهرستان گناباد با ۹۵۴۸ کیلومتر مربع مساحت در ۵۷ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی و ۳۴ درجه تا ۳۴ درجه و ۵۴ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. از نظر تقسیمات سیاسی شهرستان گناباد در سال ۸۵ دارای ۳ بخش (مرکزی، کاخک و بجستان) ۵ شهر (گناباد، بیدخت، کاخک، بجستان و یونسی) بوده است. جمعیت این شهرستان در سال ۱۳۸۵، ۱۱۰۳۵ نفر است، که از این تعداد ۵۶ درصد شهرنشین و ۴۴ درصد روستائین می باشد.

۱-۲- پیشینه تاریخی :

گناباد از جمله شهرهای کهن ایران زمین است. شواهد بر جای مانده حکایت از استقرار و زندگی انسان از دوران پیش از تاریخ در این ناحیه دارد. قنات قصبه گناباد با ویژگیهای منحصر به فرد خود به عنوان یکی از پدیده های شگفت انگیز ساخته دست انسان در طول تاریخ و نمادی از همنوایی بشر با طبیعت و نشان از آبادانی و رونق این ناحیه ، در ادوار دیرین دارد. به استناد بررسی ها قنات مذکور در زمان هخامنشیان حفر شده است. در روایات شاهنامه نیز گناباد عرصه جنگ و حماسه در دوران اساطیری بوده و از برخی مناطق آن نیز در این اثر حماسی ، نامبرده شده است.

۵-۱- ویژگیهای زمین شناسی:

منطقه گناباد از نظر زون بندی ساختمانی شناخته شده ، بخشی از زون ایران مرکزی است و در شمال بلوک لوت واقع شده است. این منطقه به لحاظ شرایط خاص زمین شناسی و نیز لرزه خیزی حائز اهمیت بسیار است. سنگ های کربناته سازند جمال از قدیمیترین تشکیلات زمین شناسی شهرستان به شمار می رود و رسوبات آبرفتی کواترنری جدیدترین نهشته های زمین شناسی شهرستان را تشکیل می دهد. نهشته های زمین شناسی منطقه از نظر چینه شناسی به چهار بخش شامل نهشته های پالئو ژوئیک ، نهشته های مزوزوئیک، ترشیاری و کواترنر تقسیم می گردد . برخی از سازندهای مهم شهرستان عبارتند از: سازند جمال، سرخ شیل، شتری ، نایبند ، شمشک و آهک بادامو.

۶-۱- ویژگیهای هیدرولوژی:

به سبب قلت بارندگی و تبخیر شدید، شهرستان فاقد رودخانه دائمی است و تنها رودخانه شهرستان ((کالشور)) است که با جهت شرق به غرب جریان دارد و زهکش اصلی دشت را تشکیل می دهد. این رودخانه در نهایت به کویر نمک می ریزد .

کالشور دارای دو سرشاخه اصلی به نامهای کال سالار و دیگری کال شصت دره می باشد. پروژه مهم پرورش آرمیا در این رودخانه انجام می پذیرد. منابع آب زیرزمینی شهرستان گناباد شامل ۱۱۱۵ رشته قنات با آبدهی سالانه ۱۹۹ میلیون متر مکعب ، ۱۹۰ دهنه چشمه با آبدهی سالانه ۲۳/۵ میلیون متر مکعب، ۵۰۶ حلقه چاه عمیق و نیمه عمیق با آبدهی سالانه ۱۹۸ میلیون متر مکعب می باشد. اکثر قنات و چشمه ها در مناطق کوهپایه ای واقع شده و به شدت تابع نزولات جوی است. قنات قصبه که جزء معروفترین قناتهای ایران و دنیا می باشد با عمق مادرچاه نزدیک به

۳-۱- توپوگرافی و ژئومورفولوژی

از نظر توپوگرافی مهمترین ارتفاعات شهرستان در بخش جنوبی آن واقع گردیده است و شیب عمومی از جنوب و جنوب غرب به شمال و شمال شرق می باشد. بلند ترین و پست ترین نقاط شهرستان به ترتیب ۲۸۳۵ و ۸۵۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. برخی از مهمترین ارتفاعات شهرستان عبارتند از: کوه سیاه با ۲۸۳۰ متر ارتفاع، کوه تیر ماهی با ۲۵۰۰ متر و کوه کلات با ۲۴۵۱ متر ارتفاع.

همچنین شهرستان گناباد دارای ۳ دشت عمده و مهم است که این ۳ دشت عبارتند از دشت گناباد، دشت بجستان - یونسی و دشت کیسور. از نظر ژئومورفولوژی واحدهای کوهستان، تپه ماهور و دشت ۳ واحد عمده ژئومورفولوژیکی شهرستان را تشکیل می دهند و اشکال ژئومورفولوژیکی شهرستان نیز، عمدتاً شامل مخروطه افکنه ها، واریزه های کوهپایه ای، تپه های ماسه ای، جلای بیابانی، کلوت ها، نباحا و دشت های ریگی است.

۴-۱- ویژگیهای اقلیمی:

به دلایل متعدد از جمله موقعیت جغرافیائی، شهرستان گناباد دارای اقلیم خشک می باشد. میانگین بارندگی شهرستان ۱۴۳ میلیمتر می باشد که ۵۸ درصد این میزان در فصل زمستان و ۲۲ درصد آن در فصل بهار می بارد. میانگین درجه حرارت سالانه در شهرستان برابر با ۱۷ درجه سانتی گراد و میانگین رطوبت نسبی آن ۳۸ درصد و میزان تبخیر به ۲۹۰۰ میلیمتر می رسد.

۳۰۰ متر و پیشینه تاریخی طولانی و دارای دبی ۱۵۰ لیتر در ثانیه در این شهرستان واقع شده است.

۷-۱- کاربری اراضی و پوشش گیاهی:

از کل مساحت شهرستان گناباد ۷۴۲۲۶ هکتار را اراضی زراعی، ۱۱۶۹۴۱ هکتار جنگل، ۶۶۹۸۳۸ مرتع و ۳۳۷۲ هکتار را مناطق مسکونی به خود اختصاص می دهد. همچنین از عرصه های جنگلی شهرستان، ۱۲۴/۵ هکتار پارکهای جنگلی طبیعی و ۱۴۰۰۰۰ هکتار ذخیره گاههای جنگلی است. شهرستان گناباد دارای بیشترین جنگل های دست کاشت در سطح کشور می باشد. از سال ۱۳۴۵ تا کنون حدود ۱۵۰۰۰۰ هکتار در این شهرستان تاغکاری شده است.

از نظر تیپ غالب گیاهی، در مناطق جنوبی شهرستان و ارتفاعات، پوشش گیاهی غالب گونه هایی نظیر درمنه، گون و بالشتکی ها و در مناطق شمالی و مرکزی پوشش گیاهی غالب در منه و انواع شور می باشد. ذخائر جنگلی شهرستان شامل گونه های بادامشک کسور و بنه است که بیشتر در ارتفاعات وجود دارد. در مجموع تاکنون بیش از ۲۸۰ گونه گیاهی در شهرستان شناسائی شده است.

نقشه شماره (۱) ►
موقعیت شهرستان گناباد در
استان خراسان رضوی

▼ کالشور گناباد

▼ برداشت نمک - کالشور گناباد

۸-۱- حیات وحش:

اگر چه شهرستان گناباد از نظر شرایط طبیعی با محدودیتهائی مواجه است اما این اکوسیستم کویری خود زیستگاه گونه های متعددی از حیات وحش می باشد. مطالعات مقدماتی در این زمینه بیانگر تنوع گونه در این شهرستان می باشد.

جدول (۱) حیات وحش شهرستان گناباد از نظر کمی در مقایسه با کشور و استان خراسان رضوی

ردیف	تعداد گونه	کشور	استان	شهرستان	درصد به کل کشور	در صد به استان
۱	پستانداران	۱۶۰	۴۳	۲۵	۱۵	۵۸٪
۲	پرنندگان	۵۰۰	۱۹۳	۸۳	۱۶/۶	۴۳٪
۳	خزندگان	۱۹۷	۴۹	۱۹	۹/۶	۳۸/۷٪

کل و بز ، قوچ و میش ، آهو ، روباه ، شغال ، گرگ ، گربه شنی ، کاراکال و سمور ، از جمله گونه های شاخص پستاندار ، هوبره و نیز انواع پرنندگان شکاری از جمله شاهین ، بحری ، بالابان ، دلجه ، سارگپه ، پیغو از جمله گونه های شاخص پرنده در شهرستان محسوب می گردند .

▼ ارتفاعات سیاه کوه هلالی

▼ جوجه باقرقره - منطقه حفاظت شده هلالی

▼ شنزارهای شرق گناباد

▼ تاغزارهای دشت یونسی

▼ تاغزارهای دشت عمرانی

فصل دوم: مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست

سازمان حفاظت محیط زیست بر اساس بند الف ماده ۳ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست عرصه های طبیعی با عنوان پارکهای ملی؛ آثار طبیعی ملی؛ پناهگاه حیات وحش و مناطق حفاظت شده را مدیریت می کند. قبل از پرداختن به ویژگیهای این مناطق، ارائه تعاریف مناطق چهارگانه ضروری به نظر می رسد.

۱-۲- پارک ملی:

به محدوده هائی از منابع طبیعی کشور، اعم از جنگل، مرتع، بیشه های طبیعی، اراضی جنگلی، دشت، آب و کوهستان اطلاق می شود که نمایانگر نمونه های برجسته ای از مظاهر طبیعی ایران باشد و به منظور حفظ همبستگی و وضع زندگی طبیعی آن و همچنین ایجاد محیط مناسب برای تکثیر و پرورش جانوران وحشی و رشد رستنیها، در شرایط کاملاً طبیعی، تحت حفاظت قرار می گیرد.

۲-۲- آثار طبیعی ملی:

آثار طبیعی ملی عبارتند از پدیده های نمونه و نادر گیاهی، حیوانی اشکال و یا مناظر کم نظیر و کیفیات ویژه طبیعی زمین یا درختان کهنسال که یادگار تاریخی می باشند با منظور داشتن محدوده متناسبی تحت حفاظت قرار می گیرد

۳-۲- پناهگاه حیات وحش:

به محدوده هائی از منابع طبیعی کشور اعم از جنگل، مرتع، دشت، آب و کوهستان اطلاق می شود که دارای زیستگاه طبیعی نمونه و شرایط اقلیمی خاصی برای جانوران وحشی بوده و به منظور حفظ و یا احیاء این زیستگاه ها، تحت حفاظت قرار می گیرد.

۴-۲- منطقه حفاظت شده:

به محدوده ای از منابع طبیعی کشور اعم از جنگل ، مرتع ، دشت ، آب و کوهستان اطلاق می شود که از لحاظ ضرورت حفظ و تکثیر نسل جانوران وحشی یا حفظ و احیاء رستنیها و وضع طبیعی آن دارای اهمیت خاصی بوده و تحت حفاظت قرار می گیرد. به جز این مناطق چهار گانه، سازمان محیط زیست می تواند به منظور حفظ حیات وحش، برخی از مناطق دیگر را نیز برای مدتی محدود تحت حفاظت قرار دهد که در این مورد می توان به مناطق شکار و تیر اندازی ممنوع رودخانه ها تالاب ها و زیستگاههای دریائی اشاره کرد:

مناطق شکار ممنوع در واقع مناطقی هستند که به جهت آن که نسل حیات وحش در آن رو به انقراض گذاشته است؛ ممنوعیت شکار و تیر اندازی برای مدت محدودی از طریق سازمان محیط زیست صورت می پذیرد.

ردیف	نام منطقه	مساحت (هکتار)	تاریخ تصویب
۱	رودخانه
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹

فصل سوم : مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در شهرستان گناباد

شهرستان گناباد در سال ۸۵ دارای یک منطقه حفاظت شده به نام هلالی با ۱۲۰۰۰۰ هکتار وسعت و ۲ منطقه شکار ممنوع به مساحت ۱۷۶۹۵۲ هکتار می باشد که این دو منطقه عبارتند از منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع هنگام با ۱۰۸۹۵۲ هکتار وسعت و منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع دشت افتخار با ۶۸۰۰۰ هکتار وسعت. بر اساس جدول شماره (۲) تا پایان سال ۸۵ حدود ۳۲ درصد مساحت مناطق حفاظت شده و ۴۵ درصد مساحت مناطق شکار و تیر اندازی ممنوع مصوب استان در شهرستان گناباد قرار داشته است.

جدول شماره (۲) - مشخصات مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در استان خراسان رضوی و شهرستان گناباد (پیشنهادی و مصوب) تا پایان سال ۱۳۸۵

ردیف	شرح	استان خراسان رضوی	گناباد	درصد نسبت به استان
۱	تعداد مناطق تحت مدیریت سازمان	۲۹	۳	٪۱۰/۳
۲	مساحت مناطق تحت مدیریت سازمان (هکتار)	۱۹۳۳۸۱۱	۲۹۶۹۵۲	٪۱۵/۳
۳	تعداد مناطق حفاظت شده	۷	۲	٪۱۴/۲
۴	مساحت مناطق حفاظت شده (هکتار)	۳۷۴۷۲۲	۱۲۰/۰۰۰	٪۳۲
۵	تعداد مناطق شکار ممنوع مصوب	۷	۲	٪۲۸/۵
۶	مساحت مناطق شکار ممنوع مصوب (هکتار)	۳۸۹۳۵۲	۱۷۶۹۵۲	٪۴۵

۳-۱- منطقه حفاظت شده هلالی:

۳-۱-۱- وجه تسمیه:

نام منطقه حفاظت شده هلالی برگرفته از دشتی به همین نام (هلالی) است که در شرق منطقه واقع شده است.

۳-۱-۲- موقعیت و وسعت:

این منطقه در غرب شهر گناباد در جنوب شرق بجنستان در ۵۸ درجه و ۱۱ دقیقه تا ۵۸ درجه و ۳۸ دقیقه طول شرقی، ۳۴ درجه و ۱۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۳ دقیقه عرض شمالی واقع گردیده است. وسعت منطقه بالغ بر ۱۲۰۰۰۰ هکتار است که حدود اربعه آن به شرح زیر می باشد.

شمالاً: راه بجنستان - علی عاشق چاه چول و کمر زیارت
 شرقاً: راه خاکی کوه کمرزرد، نیستان، کوه اتابک پس از عبور از جاده آسفالت گناباد - بجنستان در ۵ کیلومتر ۵ گناباد به روستای ریاب
 جنوباً: راه خاکی ریاب به زبید - امرودکان، انارستانک و به کیلومتر ۳۰ جاده بجنستان - فردوس
 غرباً: از غرب جاده آسفالت بجنستان - فردوس تا کیلومتر ۳۰ بجنستان

۳-۱-۳- تاریخچه حفاظت:

این منطقه رسماً از تاریخ ۷۶/۷/۱۵ با وسعت ۱۲۰ هزار هکتار به مدت ۵ سال به عنوان منطقه شکار ممنوع اعلام گردیده که در سال ۸۱ این ممنوعیت به مدت ۵ سال دیگر تمدید تا اینکه در شهریور ماه ۱۳۸۵ و براساس مصوبه شماره ۲۷۲ مورخ ۱۳۸۵/۱/۱۹ جلسه شورای عالی محیط زیست، منطقه شکار ممنوع هلالی با حدود اربعه فوق و با وسعت ۱۲۰۰۰۰ هکتار به منطقه حفاظت شده ارتقاء یافت.

۴-۱-۳- توپوگرافی:

از نظر توپوگرافی منطقه ترکیبی از ۳ واحدکوهستان، تپه ماهور و دشت می باشد. ارتفاعات منطقه با جهت شمال غرب - جنوب شرق منطقه را به دو قسمت شرقی - غربی تقسیم کرده است. ارتفاع این رشته کوه که بیش از ۳۰ کیلومتر طول دارد، از شمال به جنوب افزایش یافته به گونه ای که مرتفع ترین قله منطقه، قله ای در کوه کمر زرد و امرودکان به ارتفاع ۲۵۷۸ متر می باشد. پست ترین نقطه منطقه نیز ۱۰۵۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد که در شمال منطقه واقع گردیده است. از دیگر کوههای منطقه می توان به کوه سیاه با ارتفاع ۲۸۳۰ متر اشاره کرد.

۵-۱-۳- راههای ارتباطی:

عمده ترین راه ارتباطی منطقه راه آسفالت گناباد - بجستان است که منطقه را به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می کند. راه اصلی و مهم دیگر در منطقه راه آسفالته بجستان - فردوس است که به عنوان مرز منطقه نیز محسوب می گردد. به جز این دو راه راههای فرعی متعددی در منطقه وجود دارد. به دلیل تعدد روستاها در منطقه حفاظت شده هلالی راههای متعددی نیز در منطقه وجود دارد که نقش ارتباطی بین این روستاها را بر عهده دارند.

۶-۱-۳- منابع آب:

منطقه حفاظت شده هلالی فاقد جریان سطحی دائمی است. اما وجود ارتفاعات سبب گردیده است تا آب به عنوان یک مشکل اساسی که بتواند در روند رشد جمعیت حیات وحش تأثیرگذار باشد، مطرح نگردد چرا که وجود این ارتفاعات و چشمه های متعدد سبب گردیده تا آب مورد نیاز

حیات وحش تأمین گردد. براین اساس منطقه دارای بیش از ۳۰ دهنه چشمه است که از این تعداد ۱۴ دهنه چشمه فصلی و ۱۶ دهنه چشمه دائمی است. از مهمترین چشمه های منطقه می توان به چشمه گل، چشمه سبقی زبید، چشمه انجیری، چشمه سیب، چشمه بن جوز، چشمه چنار، چشمه شاه بو و چشمه دیرباری اشاره کرد.

۷-۱-۳- پوشش گیاهی:

بر اساس بررسیهای بعمل آمده تعداد ۱۰۳ گونه گیاهی از ۴۹ خانواده در سطح منطقه شناسائی گردیده است. زیره سیاه، آویشن، کاکوتی، شیرین بیان، زوفا، رازیانه، خاکشیر از جمله گونه های داروئی منطقه هستند. تیپ غالب گیاهان منطقه درمنه است و از جمله درختان و درختچه های منطقه می توان به درختان بنه، انجیر، تاغ، بادامشک، زرشک، اسکنبیل اشاره کرد.

۸-۱-۳- حیات وحش:

۱-۸-۱-۳- پستانداران:

در منطقه حفاظت شده هلالی ۱۰ گونه از راسته جونندگان، ۸ گونه از راسته گوشتخواران، ۳ گونه از راسته زوج سمان و ۳ گونه خفاش و یک گونه از راسته حشره خوران زیست می کنند. مهمترین گونه های پستاندار منطقه عبارتند از: آهو، کل و بز، قوچ و میش، گربه وحشی، کاراکال، سمور و گربه شنی:

۲-۸-۱-۳- پرندگان:

از بیش از ۵۰۰ گونه پرنده شناسائی شده در سطح کشور حدود ۸۳ گونه یا ۱۶/۵ درصد از پرندگان کشور به صورت بومی یا مهاجر در فصول مختلف سال در این منطقه مشاهده می شوند که برخی از مهمترین آنها

عبارتند از: هوبره ، عقاب طلایی ، بالابان ، بحری ، سارگپه ، دلپچه ، کبک و تیهو.

۳-۱-۸-۳- خزندگان :

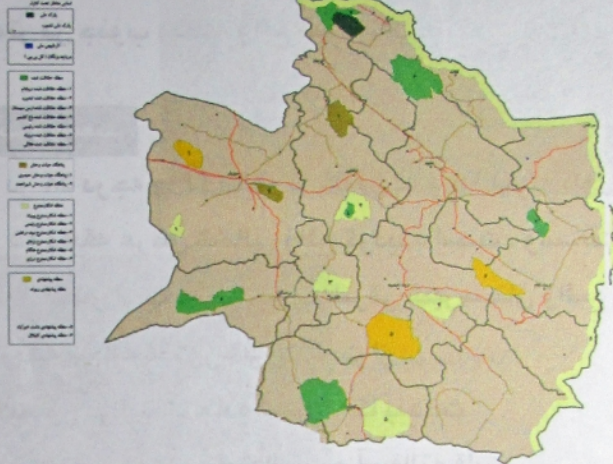
از ۸ خانواده و ۱۱۲ گونه سوسمارهای ایران ۵ خانواده شامل ۶ گونه آگاما ، ۴ گونه جکو ، ۷ گونه لاسرتاها در این منطقه وجود دارد . همچنین از راسته مارها که در ایران شامل ۶۳ گونه خشکی زی و ۹ گونه دریائی هستند ، در منطقه حفاظت شده هلالی بیش از ۱۲ گونه مار شناسائی شده است که برخی از آنها عبارتند از : کفچه مار ، تیرمار ، مار جعفری ، ماردستی ، گرزه مار .

۳-۱-۹- تعارضات منطقه :

منطقه حفاظت شده هلالی تحت نظارت سرمحیط پانی بجزستان و اداره حفاظت محیط زیست گناباد اداره می گردد. احداث پاسگاه در سیاه کوه هلالی و استقرار محیط بانان به افزایش ضریب حفاظتی منطقه کمک می نماید

با این حال وجود روستاهای فراوان در داخل و حاشیه منطقه ، وجود راههای ارتباطی متعدد وجود اراضی کشاورزی و دام مازاد بر ظرفیت مراتع، از جمله تعارضات اصلی منطقه محسوب می گردد که جهت حفظ ارزشهای اکولوژیکی و تضمین روند توسعه پایدار در این منطقه می بایست تمهیداتی را اندیشید .

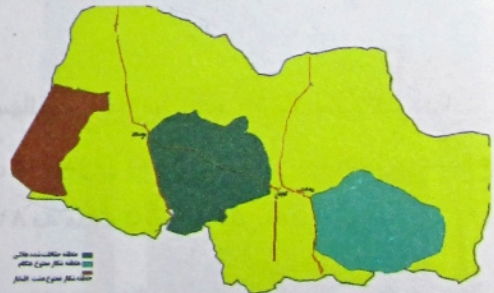
نقشه شماره (۲)
 ▼ منطقه تحت مدیریت سازمان حفاظت از محیط زیست
 در استان خراسان رضوی - سال ۱۳۸۵

▼ عقاب طلایی - سیاه کوه هلالی بجنستان

نقشه شماره (۳)
 ▼ موقعیت مناطق تحت مدیریت سازمان در شهرستان گناباد (۱۳۸۵)

◀ میش وحشی - منطقه حفاظت شده هلالی

۳-۲-۳- منطقه شکار و تیراندازی ممنوع هنگام :

۳-۲-۱- وجه تسمیه :

نام این منطقه برگرفته شده از کوهی به همین نام « هنگام » است که با ارتفاع ۱۸۸۸ متر در جنوب منطقه واقع شده است .

۳-۲-۲- موقعیت و وسعت :

این منطقه در ۵۸ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی و ۳۴ درجه و ۲۵ دقیقه عرض شمالی واقع گردیده است . وسعت منطقه بالغ بر ۱۰۸۹۵۲ هکتار است که در جنوب شرقی شهرستان واقع گردیده است . حدود اربعه منطقه مذکور عبارت است از :

شمالاً : از گیسور در امتداد جاده آسفالته تا بیدخت

غرباً از بیدخت تا برجوک در امتداد جاده آسفالته قاین

جنوباً : از برجوک در امتداد جاده خاکی و شنی در مسیر کبوتر کوه ،

عباس آباد حسن آباد تا چاه نمک

شرقاً : از چاه نمک در امتداد جاده شنی تا گیسور

۳-۲-۳- تاریخچه حفاظت :

پیشینه حفاظت از منطقه به سالهای آغازین دهه ۷۰ باز می گردد این منطقه از سال ۷۵ به مدت ۵ سال به عنوان منطقه شکار و تیراندازی ممنوع اعلام که این ممنوعیت در سال ۸۲ به مدت ۵ سال دیگر تمدید گردید .

► هوبره

◀ لانه و تخم هوبره

► پاسگاه سیاه کوه
منطقه حفاظت شده هلالی

۴-۲-۳- توپوگرافی :

از نظر توپوگرافی منطقه عمدتاً دشتی و تپه ماهوری است. به جز ارتفاعات کوه شتران در شمال و کوه هنگام در جنوب، بقیه منطقه را دشتها در بر گرفته است که از جمله مهمترین دشتهای منطقه نیز می توان به دشت سمعلی و دشت گیسور اشاره کرد. قله کوه هنگام با ارتفاع ۱۸۸۸ متر بلندترین و حوالی بیمرغ در شمال منطقه با ۸۸۰ متر ارتفاع از سطح دریا پست ترین قسمت منطقه شکار و تیراندازی ممنوع هنگام به شمار می رود.

۵-۲-۳- راههای ارتباطی :

راههای ارتباطی منطقه را می توان به دو گروه تقسیم کرد یکی راههای ارتباطی که مرز منطقه را تشکیل می دهند شامل راه آسفالتی بیدخت- بیمرغ و گیسور است که مرز شمالی منطقه را تشکیل می دهد. راه دیگر ارتباطی راه آسفالتی بیدخت - نجم آباد تا برجوک است که مرز غربی منطقه را شامل می گردد. راه ارتباطی روستاهای کبوترکوه - عباس آباد چاه میغونی تا چاه نمک که مرز جنوبی منطقه را شامل می گردد. گروه دوم راههای ارتباطی داخل منطقه است که مهمترین آنها راه ارتباطی بیدخت به چاه نمک می باشد که از وسط منطقه می گذرد. و منطقه را به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می کند.

▶ درخت بنه - منطقه شکار ممنوع هنگام

▼ دشت سمعلی - منطقه شکار ممنوع هنگام

◀ کوه سختون
منطقه شکار ممنوع هنگام

۳-۲-۶- منابع آبی :

منابع آبی منطقه را ۳۰ دهنه چشمه تشکیل می دهد که اکثر آنها نیز فصلی می باشند از مهمترین چشمه های منطقه می توان به چشمه دیمه زار ، چشمه وروک ، چشمه صادق اشاره کردیکی از ویژگیهای بارز منطقه شکار ممنوع هنگام مشکل کم آبی است که براین اساس اداره محیط زیست گناباد اقدام به نصب ۲ عدد تلمبه بادی ، نصب ۶ منبع آب پلی اتیلن ، لایروبی ، احیا و مرمت کلیه چشمه های منطقه نموده است.

۳-۲-۷- پوشش گیاهی :

تا کنون بیش از ۱۰۰ گونه گیاهی در این منطقه شناسائی گردیده است . تیپ غالب منطقه درمنه و از جمله سایر گیاهان می توان به کلپوره ، کما ، باریجه ، بارهنگ اشاره کرد . درختان و درختچه های منطقه شامل : بنه ، کسور ، بادامشک ، تاغ ، گز و انجیر می باشد.

۳-۲-۸- حیات وحش :

این منطقه زیستگاه گونه های متعددی از حیات وحش از جمله پستانداران ، پرندهگان و خزندگان می باشدکه برخی از مهمترین این گونه ها عبارتند از :

۳-۲-۸-۱- پستانداران :

پستانداران منطقه متعدددند از جمله مهمترین گونه ها می توان به آهو ، کل و بز ، قوچ و میش ، گرگ ، شغال ، روباه کفتار گربه وحشی اشاره کرد.

▶ تلخه بلای چاه زینه
منطقه هنگام

▼ نصب تانکر پلی اتیلن جهت آبرسانی به وحوش ▼ یارامشک - منطقه هنگام

۲-۸-۳- پرنندگان:

منطقه شکار ممنوع هنگام به دلیل گستردگی و نیز شرایط طبیعی متفاوت انواع گوناگونی از پرنندگان را در خود جای داده است. که از جمله مهمترین آنها می توان به هوبره ، کبک ، تیهو ، باقرقره و انواع پرنندگان شکاری از جمله شاهین ، بحری ، بالابان ، دلجه ، سارگپه معمولی و انواع عقابها از جمله عقاب طلایی و عقاب صحرایی اشاره کرد.

۳-۲-۸-۳ خزندگان:

خزندگان منطقه شامل انواع مارها از جمله مار جعفری ، کفچه مار ، تیر مار و نیز انواع سوسمارها از جمله سوسمار خاردم ایرانی و انواع آکاماها است .

۹-۲-۳- تعارضات منطقه:

منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع هنگام که حدود ۱۵ کیلومتر از شهر گناباد فاصله دارد توسط اداره حفاظت محیط زیست گناباد حفاظت می گردد. این منطقه دارای تعارضاتی است که مهمترین آنها عبارتند از وجود دام مازاد بر ظرفیت مراتع و فعالیت معادن که به دلیل توانمندیهای معدنی منطقه در صورت بهره برداری بدون رعایت ملاحظات زیست محیطی از این معادن و معادنی که قطعا در آینده نزدیک بهره برداری خواهد شد ، می تواند و آسیب اساسی به اکوسیستم منطقه وارد آورد.

لازم به توضیح است که در اسفند ماه ۱۳۸۴ بخشی از منطقه شکار ممنوع هنگام به وسعت ۳۰۰۰۰ هکتار جهت ارتقاء سطح و تبدیل آن به منطقه حفاظت شده پیشنهاد که این امر از طریق مراجع قانونی در حال

پیگیری می باشد.

نقشه شماره (۴) ►
منطقه حفاظت شده هنگام (پیشنهادی)

▲ بحری

▲ سرمحیط بانی بجستان

۳-۳- منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع دشت افتخار:

۳-۳-۱- وجه تسمیه:

نام این منطقه برگرفته از دشتی به همین نام « دشت افتخار » می باشد.

۳-۳-۲- موقعیت و وسعت:

این منطقه با وسعت تقریبی ۶۸۰۰۰ هکتار در ۱۶ کیلومتری غرب بجستان و در ۵۷ درجه و ۵۹ دقیقه طول شرقی و ۳۴ درجه و ۱۶ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۳۷ دقیقه عرض شمالی واقع گردیده است حدود اربعه منطقه مذکور عبارتند از:

شمالاً: محدود به مرزهای عرصه های تاغکاری شده دشت افتخار و اراضی چاههای کشاورزی ذبیح آباد و منصوره
 شرقاً: محدود به راه شنی چاه سوراخ به دهانه نوبهار و متصل به ابوالخازن از طریق راه شوسه نوبهار - محمد آباد - نیان
 جنوباً: محدود به تقاطع راه جیپ رو ابوالخازن به کجه و راه جیپ رو کجه به حوض حاجی میرک از سمت جنوب غربی کوه زرد
 غرباً: محدود به نوار حاشیه کویر از طریق شط آببرده و راه جیپ رو حوض حاجی میرک به کجه

تصاویری از منطقه شکار ممنوع دشت افشار

تصاویری از منطقه شکار ممنوع دشت افشار

تصاویری از منطقه شکار ممنوع دشت افشار

۳-۳-۳- توپوگرافی :

حداکثر ارتفاع منطقه از سطح دریا ۱۴۴۶ متر در ارتفاعات شرقی منطقه و حد اقل آن در حدود ۸۰۰ متر در شمال غرب منطقه واقع است . شیب عمومی منطقه از جنوب غربی به شمال شرقی است . عمده ترین ارتفاعات منطقه شامل کوه قاسم آباد به ارتفاع ۱۴۴۶ متر ، کوه زرد به ارتفاع ۱۴۵۵ متر ، از جمله مهمترین ارتفاعات منطقه محسوب می گردند. از جمله دشتهای منطقه نیز می توان به دشت قاسم آباد ، دشت منصوری و ذبیح آباد اشاره کرد.

۳-۳-۴- راههای ارتباطی :

راههای ارتباطی اصلی منطقه عبارتند از:

- بخشی از خط راه آهن مشهد- بافق که از سمت شرق منطقه وارد شده و پس از عبور از اراضی زراعی در سمت غرب مسیر آن به سمت نیکنان ادامه می یابد.

- راه جیب رو شرق منطقه که از جوار روستاهای ابوالخازن و نیان در خارج منطقه گذشته و از راه شوسه کوهستانی نیان به مطر آباد و سپس روستای نوبهار و چاه سوراخ متصل می شود.

- راه جیب رو جنوبی که روستاهای شرقی را از طریق ابوالخازن به خارج منطقه و مرز غربی منطقه ، حوض حاجی میرک متصل می سازد.

- راه مرکزی منطقه که به موازات راه آهن ، غرب منطقه را از طریق حوض ماندگار و حاجی میرک به مرکز روستای قاسم آباد و در نهایت شمال (چاه سوراخ) و شرق منطقه (دهنه نوبهار) متصل می سازد.

۵-۳-۳- منابع آب :

یکی از محدودیتهای منطقه دشت افتخار کمبود منابع آبی برای حیات وحش می باشد. که بر این اساس اداره محیط زیست گناباد اقدام به نصب تلمبه بادی و نیز چندین منبع ذخیره آب برای تامین آب حیات وحش نموده است

۶-۳-۳- پوشش گیاهی :

پوشش گیاهی منطقه دشت افتخار عمدتاً گونه های شور پسند می باشد . و بیشتر گونه ها متعلق به خانواده *Cenopodiaceae* بوده و گونه غالب آن در مناطق دشتی غرب و جنوب غربی و حاشیه کویراشنیان یا اشلوم بوده و در مناطق دشتی مرکزی و نقاط مرتفعتر و منتهی به نوار کوهستانی شرق منطقه درمنه می باشد.

همچنین جنکل ذبیح آباد با حدود ۷۰۰۰ هکتار در شمال غربی روستای قاسم آباد وجود دارد که پوشیده از درختان تاغ می باشد . همچنین پوشش گیاهی غالب در نقاط کوهستانی این منطقه بادام وحشی ، بنه و انجیر است .

۷-۳-۳- حیات وحش منطقه :

از نظر حیات وحش منطقه دشت افتخار دارای یک ویژگی مهم می باشد . این ویژگی عبارت است از تنوع بالا و تعداد کم گونه ها.

۳-۳-۷-۱- پستانداران

از جمله گونه های پستاندار منطقه می توان به آهو، کل و بز، قوچ و میش، روباه شنی، شاه روباه، گرگ، شغال اشاره کرد. احتمال وجود جیبر نیز در منطقه قابل بررسی است.

۳-۳-۷-۲- پرندگان

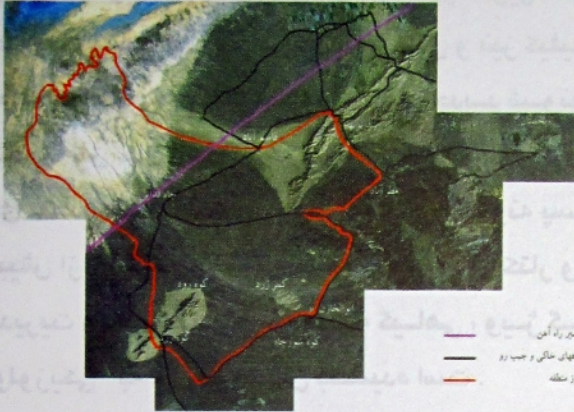
از جمله پرندگان منطقه نیز می توان به هوبره، باقرقره، کبک، تیهو، عقاب طلائی، دلیجه، بحری و ... اشاره کرد.

۳-۳-۷-۳- خزندگان

مارها: از جمله مارهای منطقه میتوان به افعی شاخدار، تیر مار، کفچه مار، مار جعفری اشاره کرد.
سوسمارها: آگامای ریزپولک، آگامای چابک، آگامای سروزی دم سیاه، گلوی عنکبوتی، آرمیاس ایرانی، آرمیاس سیستانی از سوسمارهای منطقه محسوب می گردند.

۳-۳-۸- تعارضات منطقه

منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع دشت افتخار در حال حاضر تحت نظارت سرمحیط بانی بجزستان و اداره حفاظت محیط زیست گناباد می باشد. همچون بسیاری دیگر از مناطق تحت مدیریت، تعارضات این منطقه نیز شامل وجود دام مازاد بر ظرفیت مراتع در منطقه، استخراج معادن سنگ در حاشیه منطقه، زمینهای کشاورزی به ویژه پسته کاریها در منطقه و وجود تعدادی روستا و مراکز جمعیتی از جمله تعارضات منطقه به شمار می روند.

نقشه راههای ارتباطی منطقه
نقشه شماره (۵)

بادانشک - چهار قله - منطقه دشت افتخار

باقرقره شکم سیاه - دشت افتخار

۴- سخن آخر

شهرستان گناباد از نظر شرایط طبیعی دارای محدودیتهائی است. موقعیت جغرافیائی و قرار گرفتن در حاشیه کویر تناوب خشکسالی ها و محدودیت منابع آبی فقر مراتع، کویرزائی و نیز کیفیت نامناسب خاکهای منطقه بیانگر محدودیت شدید منابع تجدید شونده در شهرستان می باشد. با این حال همچنان که پیشتر عنوان گردید این منطقه زیستگاه گونه های متعدد حیات وحش می باشد. وجود ۲۵ گونه پستاندار ۸۳ گونه پرنده و بیش از ۱۹ گونه خزنده و بیش از ۲۹۷۰۰۰ هکتار وسعت مناطق تحت مدیریت و نیز حدود ۳۰۰ گونه گیاهی، ویژگی خاصی را از نظر اکولوژیکی به این شهرستان بخشیده است.

اکوسیستم های کویری همانند آنچه که در شهرستان گناباد شاهد آن هستیم با توجه به ویژگیها، و محدودیتهای زیستی و حساسیتهائی که دارند نیاز به مدیریتی بسیار ظریف و هوشمندانه دارند و مهمترین اصل در بهره برداری از چنین اکوسیستمهائی، ایجاد هماهنگی بین رابطه انسان و طبیعت شکننده آنها است.

توسعه سریع بخشهای مختلف اقتصادی از جمله بخش صنعت و معدن در حال حاضر در شهرستان گناباد اگر چه نوید تحول، توسعه و عمران و آبادانی منطقه را می دهد اما در این بین اصل رابطه همزیستی انسان و طبیعت در اکوسیستم کویری و شکننده شهرستان می بایست مد نظر قرار گیرد چراکه در غیر این صورت مشکلات متعددی را در میان مدت و بلند مدت برای منطقه در پی خواهد داشت.

اصل پنجاهم قانون اساسی :
در جمهوری اسلامی ایران ، حفاظت محیط زیست که
نسل امروز و نسلهای بعد باید در آن حیات اجتماعی
رو به رشدی داشته باشند ، وظیفه عمومی تلقی می
گردد. از این رو فعالیتهای اقتصادی و غیر آن که با
آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن
ملازمه پیدا کند ممنوع است .